

„Régibb a mi bajunk”*

Gondolatok a 2015. novemberi párizsi öldöklésről

Ma este arról szeretnék beszélni önöknek, ami november 13-án történt – ami velünk történt, ezzel a várossal, ezzel az országgal, végső soron egész világgal.

Először is arról szólnék, hogy véleményem szerint, miféle *gondolkodásmód* (état d’esprit) szerint kell egy ilyen szörnyű tragédiáról beszélni: mert hisz’ jól tudjuk – a média és a hatalom is veszélyes módon ezt sulykolta –, hogy ilyen helyzetekben az emóció, az érzelmi válasz nemcsak elkerülhetetlen, de nélkülözhetetlen is. Trauma ért bennünket, betört életünkbe, a mindennapok rendes kerékvágásába az elfogadhatatlan kivételesség érzése, ránk rontott a halál elviselhetetlen megtapasztalása. Ezt az érzelmi választ nem lehet sem kordában tartani, sem bárminő kritikával illetni: olyasmi ez, ami mindannyiunkra rávetül.

Mindazonáltal tudnunk kell – s ez a kiindulópontja a tudatosságra ébredésnek, amit gondolkodásmódnak hívok –, hogy az elkerülhetetlen affektus ilyen tragikus körülmények között számos kockázatot rejt magában: e kockázatokra kívánok emlékeztetni, midőn jelzem, mely módszerhez folyamodom mondanivalóm kifejtéséhez.

Három nagyobb veszélyt látok, amely egy ilyen dráma után ránk leselkedik, amikor a megrázkódtatás és az érzelmek menthetetlenül elragadnak bennünket.

Az első abban áll, hogy feljogosítjuk az államot felesleges és elfogadhatatlan intézkedések meghozatalára, amik valójában csupán saját érdekeit szolgálják. Az állam hirtelen előtérbe került, s most visszaszerzi – vagy azt hiszi, hogy visszaszerzi – szimbolikus képviseleti szerepét, mint a nemzet egységének záloga s ehhez hasonlók. Ez egyébként arra is lehetőséget nyújt számunkra (erre később visszatérek), hogy az állam irányítójának körében észrevegyük azt a meglehetősen baljós, de kitapintható elégedettséget, amit számukra egy ilyen tragikus helyzet

* A cikk a szerző 2015. november 23-án, az aubervilliers-i községi színházban megtartott előadásának szerkesztett változata. A cím Jean Racine: *Phaedra* c. drámája egyik mondatának parafrázisa: *Mon mal vient de plus loin / Régibb az én bajom* (Somlyó György fordítása). (A szerk.)

előidéző. Nem árt ezért ebben a helyzetben mértéket tartani. Képeseknek kell maradnunk, hogy pontosan felmérjük: mindaz, ami ilyenkor megtörténik és elhangzik, mennyiben elkerülhetetlen és szükséges, s mennyiben haszontalan és elfogadhatatlan. Az első dolog, amire fel szeretném hívni a figyelmet, az *elővigyázatosság*; mértéktartó óvatosságra van szükség, noha, ismétlem, az érzelmi reakciók elkerülhetetlenek és nélkülözhetetlenek is.

Az érzelmek eluralkodásának – nevezzük így – másik veszélye az, hogy *megerősíti az identitásalapú ösztönöket*. Ez is természetes reakció. Magától értetődik, hogy ha egy családban valaki balesetben meghal, a család egységesebb lesz, sorait összezárja, s bizonyos szempontból meg is erősödik. E napokban a trikolórt lengetve, újra és újra azt sulykolják nekünk, hogy a francia területen elkövetett mézszárlás csakis a nemzeti érzés megerősödéséhez vezethet. Mintha a trauma automatikusan valamilyen identitáshoz kapcsolódna. Miért van az, hogy a „francia” és a „Franciaország” szavak, amit ma lépten-nyomon hallunk, oly’ magától értetődő elemei e helyzetnek? Fel kell tennünk a kérdést: mégis milyen alapon? Mit jelent valójában az, hogy „Franciaország”? Miről beszélünk, amikor „Franciaországról” vagy „franciákról” beszélünk? Ezek igen összetett problémák, és semiképpen sem szabad szem elől tévesztenünk e kérdések komplexitását: a „Franciaország” és a „franciák” szavaknak manapság távolról sincs valamiféle triviális, magától értetődő jelentésük. Ezen túlmenően, azt gondolom, hogy éppen az identitásalapú ösztönökkel szemben kell erőfeszítéseket tennünk, amelyek e szörnyű eseményt hamis látszatba zárják, s emlékeztetnünk kell arra, hogy hasonló szörnyű öldöklés naponta történik a világ más pontjain. Igen, naponta, nem is oly régen Nigériában és Maliban, Irakban, Pakisztánban, Szíriában... Nagyon fontos azt is jól az emlékezetünkbe vésni, hogy pár nappal ezelőtt több mint kétszáz orosz embert gyilkoltak meg egy felrobbantott repülőgépen, anélkül, hogy ez Franciaországban bármilyen jelentősebb érzelmi reakciót váltott volna ki. Mintha a magukat „franciának” tartók minden oroszot a gonosz Putyinnal azonosítanának!

Azt gondolom, az igazságkeresés egyik legfontosabb funkciója mindig az, hogy – amennyire csak lehetséges – kitágítsa a közösség érzelmi tereit, küzdjön az önmagába záródó identitás ellen, s tudja és emlékezzen rá, hogy egy tragédiát végeredményében mindig úgy kell elképzelnünk, mint olyan szerencsétlenséget, amely az egész emberi nemet érte, és hogy sohasem szabad bezárni önmagunkat olyan megnyilatkozásokba, amelyek egyetlen identitásra korlátoznának minket. Ha nem így cselekszünk, akkor maguk a tragédiák bizonyítják nekünk, hogy ami valójában számít, az az identitás. Márpedig azt gondolni, hogy egy tragédiában csak az áldozatok identitása számít, igen veszedelmes felfogása a bekövetkezett tragédiának, hiszen ez a nézet az *igazságszolgáltatást elkerülhetetlenül bosszúállássá változtatja*.

Természetesen a bosszú utáni vágy egy ilyen tömegeket sújtó bűntény esetében olyan ösztön, amely természetesnek hathat. Mi más lehetne erre a bizonyíték, mint hogy országunkban, amely büszke jogállamára, és elveti a halálbüntetést, a rendőrség, olyan körülmények között, amelyeket midnannyian jól ismerünk, kivégez minden gyilkost, akire rátalál, bármiféle jogi procedúra nélkül, s anélkül, hogy ezt szemmel láthatóan bárki is sérelmezné. Emlékeztetnünk kell azonban arra, hogy a bosszúállás távolról sem jogos cselekvés, és mindig az erőszak ördögi köréhez vezet. A nagy görög tragédiákban az igazságszolgáltatás és a bosszú logikáját már igen régen szembeállították egymással. Az igazság egyetemessége szemben áll a bosszú családi, helyi, nemzeti, identitásalapú természetével. Pontosan ez Aiszkhülosz *Oreszteia* című drámájának témája. A tragédiának éppen ama veszély az identitásalapú mozgatórugója, hogy a gyilkosok felkutatása nem egyéb egyszerű bosszúnál: „Most mi fogjuk megölni mindazokat, akik gyilkoltak”. Lehet, hogy van valami elkerülhetetlen a vágyban, hogy megöljük azokat, akik öltek. Ez azonban semmiképpen sem örömteli dolog, amit – mint a gondolat, a szellem, a civilizáció és az igazság diadalát – meg kellene ünnepelnünk és tapsolnunk. A bosszú primitív, alávaló és legfőképpen veszélyes jelenség – ez az, amire a görögök már réges-régen megtanítottak minket.

Ebből a szempontból olyan dolgok is nyugtalansággal kell eltöltse- nek bennünket, amelyeket mások magától értetődőnek kezelnek. Mint például Obama kijelentése,* amivel, úgy tűnik, mintha semmi probléma sem lenne. Arról van szó, amikor az amerikai elnök kijelentette, hogy ezek a bűncselekmények nem egyszerűen Franciaország vagy Párizs elleni bűntettek voltak, hanem az egész emberiség ellen elkövetett bűnök. Ez így nagyon helyes és igaz. De Obama elnök nem tesz hasonló nyilatkozatokat mindannyiszor, amikor efféle tömeggyilkosságokra sor kerül. Nem tesz ilyesmit, midőn hasonló cselekmények tőlünk távol történnek, a már-már felfoghatatlanná vált Irakban, a zűrzavaros Pakisztánban, a fanatikus Nigériában vagy a sötétség legmélyén, Kongóban. Azt mondhatjuk tehát, hogy egy ilyen kijelentés magában foglalja azt a nyilvánvalónak tekintett gondolatot, miszerint a megtámadott emberiség inkább Franciaországban, vagy persze, az Egyesült Államokban található, s kevésbé Nigériában vagy Indiában, Irakban, Pakisztánban vagy épp’ Kongóban.

* „E tragédia idején is emlékeztessük magunkat arra, hogy a liberté, égalité és fraternité (szabadság, egyenlőség, testvériség) kötelei nem csak a francia népnek oly fontosak, hanem olyan értékek, melyeket mindnyájan magunkénak érzünk.” <http://iircblog.usembassy.hu/2015/11/14/az-elnok-nyilatkozata-a-parizsi-helyzetrol/>

Amit Obama valójában mondani akar, nem egyéb, mint hogy számára az emberiség mindenekelőtt a mi jó öreg Nyugatunkat jelenti. Igen, e kijelentést – „az emberiség egyenlő a Nyugattal” – halljuk mindenütt, mint valami visszatérő dallamot, a hivatalos és média-megnyilatkozásokban. Ez az elviselhetetlen, identitásalapú vélelem nyer formát a „barbárok” és a „civilizáltak” szembeállításában is (amire még visszatérek). Márpedig a legalapvetőbb igazságérzet szemszögéből is botrányos azt hangoztatni – akár nem tudatosan, közvetve is –, hogy az emberiség egyik fele emberibb, mint a másik. És attól tartok, ebben az ügyben éppen ez az, ami történik, s ami történni is fog...

Azt gondolom, szakítani kellene a mindenütt jelen levő attitűddel, ami tetten érhető már abban is, miként meséljük el, mutatjuk be, rakjuk logikai rendbe az eseményeket, vagy éppen mit hallgatunk el belőlük, mit törölünk ki emlékezetünkéből. Le kell számolnunk azzal a talán a tudattalanunkba is bevésett mentalitással, hogy míg egy nyugati ember halála szörnyű dolog, ezer emberi halál Afrikában, Ázsiában vagy a Közép-Keleten, sőt akár Oroszországban is, igazából nem nagy ügy. Ez a gyarmatosító imperializmus öröksége, azé, amit Nyugatnak hívunk, azaz a fejlett, civilizált, demokratikus országoké: innen jön a gyakorlat, hogy magunkat az egész emberiség és az egész emberi civilizáció képviselőinek látjuk. Ez tehát a második olyan kockázat, ami fenyeget bennünket, ha egyszerűen érzelmi felindulásunk alapján reagálunk az eseményekre.

Végül a harmadik veszélyt az jelenti, ha pontosan *úgy cselekszünk, ahogyan a gyilkosok várták*, akik olyan aránytalan hatással kalkuláltak, amely kaotikus és erőszakos módon beláthatatlan ideig uralni fogja a közbeszédet, s az áldozatok hozzátartozói körében eluralkodik a szenvedély, aminek végső eredménye az lesz, hogy nem lehet egymástól megkülönböztetni a büntett kitervelőit és áldozatait. Hiszen az ilyen aljas módon elkövetett, erőszakos vérfürdők célja éppen az, hogy az áldozatok, családjuk, szomszédaik, honfitársaik körében egy elkeseredett s egyben bosszúálló, „sötét” szubjektumot keltsen életre, ami éppen a büntett erőszakos és szinte megmagyarázhatatlan jellegéből születik, s megfelel kitervelői stratégiájának. E stratégia előre számolt és sötét szubjektum kialakulásával: az ésszerűség, beleértve a politikai racionalitást, elvész, felülkerekednek az érzelmi reakciók, s mindenfelé a depresszió („nem értek semmit”, „sokk hatása alatt állok”) és a bosszú szelleme jut uralomra, ami lehetőséget ad az államoknak – és a hivatalos bosszúállóknak –, hogy bármit megtegyenek. Így e sötét szubjektum, a büntettet elkövetők akaratát követve, akár a legrosszszabtra is képes lesz, s végül mindenki úgy tekint rá, mint ami arányos válasz a büntettet kitervelők akciójára.

Nos, véleményem szerint, azért, hogy elkerüljük e ránk leselkedő veszélyeket, mindenekelőtt el kell jutnunk addig, hogy képesek legyünk *elgondolni* mi is történt velünk. Induljunk ki ehhez egy alapelvől:

semmi sem ésszel felfoghatatlan, amit emberek tesznek. Mindig a vereség beismerését jelenti, ha azt mondjuk: „nem értem, nem vagyok képes megérteni, és nem is fogom soha megérteni”. Semmiről sem jelenthetjük ki, hogy elgondolhatatlan. A gondolkodás célja éppen az, hogy képesek legyünk arra, hogy arról is legyenek gondolataink, amit elgondolhatatlannak mondanak nekünk. Természetesen nagyon is léteznek szélsőségesen irracionális, bűnös, patológikus viselkedések, ám ezek éppúgy gondolkodásunk tárgyai lehetnek, mint bármi más, azaz esetükben sem kell lemondanunk a gondolkodásról és a helyes mérték megtalálásáról. Kijelenteni valamiről, hogy elgondolhatatlan, ez mindig a gondolkodás vereségét jelenti, s a gondolkodás veresége nem egyéb, mint az irracionális, bűnös magatartás diadala.

Kísérletet teszek tehát arra, hogy a maga teljességében megvilágítsam önöknek, mi is történt. E tömeggyilkosságot valamiképpen úgy fogom kezelni, mint a mai világunkat, az egész világot jellemző súlyos kór *tünetét*. Megpróbálom felvázolni a betegségből való hosszú távú kigyógyulás feltételeit és feltehető útjait, hiszen az ilyen, egyre gyakrabban előforduló cselekmények e betegség különlegesen erőszakos és látványos tünetei mai világunkban.

Először is, abból indulok ki, hogy milyen a világ mai állapota, ahogyan én látom, s ahogy módszeresen elgondolni vélem, majd innen jutok el az öldökléshez és az állam által meghirdetett háborúhoz. Ezután ellenkező irányból folytatom gondolataim kifejtését: nem arról fogok szólni, milyen helyzetben vagyunk manapság, hanem arról, hogyan kellene mai világunknak megváltoznia azért, hogy ilyen jelenségekre ne kerüljön sor többé.

Gondolataink tehát először a világ általános helyzete felől vezetnek a számunkra fontos eseményekig, majd az eseményekből kiindulva jutunk vissza világunk helyzetéig, amit felvázoltam önöknek. E kétirányú kifejtés lehetőséget ad számunkra, hogy szót ejtsük bizonyos szükségszerűségekről és az előttünk álló feladatokról is.

Előadásom hét egymást követő részből áll. Az első részben mai világunk objektív struktúráját vázolom föl, ama általános keretet, amiben az események megtörténtek, s amiben hasonló események mennek végbe gyakorlatilag minden áldott nap. Ez napjaink világának objektív struktúrája, ahogy a múlt század nyolcvanas éveitől kialakult. Milyen helyzetben van a világ, ha abból a szempontból vesszük szemügyre, ahogyan az utóbbi harminc évben – kezdetben bevallatlanul, később egészen nyíltan, még később agresszíven – kialakították?

A második részben megvizsgálom a mai világra jellemző struktúra legfontosabb hatásait a világ népeire, egymástól való eltéréseikre, együttélésükre és szubjektivitásaikra.

Ez átvezet bennünket a harmadik fejezethez, ahol a tipikusnak mondható szubjektivitásokat fogom szemügyre venni. Véleményem szerint, mai világuk sajátos szubjektivitásokat hoz létre, amelyek na-

gyon is jellemzők a mai történeti korszakra. Mint látni fogják, három ilyen korunkra jellemző szubjektivitást fogok felvázolni.

A negyedik részben, ami már közel visz előadásom valódi tárgyához, az általam a fasizmus jelenkori alakjainak nevezett jelenségekről fogok beszélni. Mint láthatják, szememben a merényletek elkövetői – fasiszták, a fogalom korunkra jellemző értelmében.

Amikor ehhez a ponthoz érkezünk, megfordítom kifejtésem irányát, és arról szólok, mit kellene tennünk, hogy megváltoztassuk mai világmunkat, s megszabaduljunk a kriminális szimptomáktól. Ezért az ötödik fejezetet maguknak az eseményeknek fogom szentelni, különböző elemeiket felvázolva. Kik a gyilkosok? Kik követték el a tömegmészárlást? Miként ragadhatjuk meg tetteiket?

Hatodszor: megvizsgáljuk az állam részéről érkezett reakciókat és a közvélemény alakítására irányuló kísérleteket, amelyek két szó körül kristályosodtak ki: „Franciaország” és „háború”.

Végezetül, a hetedik rész teljes egészét annak szentelem, hogy megvizsgáljam egy másfajta gondolkodásmód kialakításának lehetőségeit: hogyan lehetne kivonnunk magunkat a közvélemény befolyásolása és az állam reaktív orientációja alól. Egy ilyen gondolkodásmódnak olyan feltételeken kell alapulnia (ezek megvilágítása egyben előadásom célja), amelyeket a *politika visszatérésének* nevezek, amennyiben e visszatérés az emancipációs politika visszatérését jelenti, egy olyan politikáét, amely elutasítja, hogy belesimuljon abba a sémába, amely kiindulópontunk volt: mai világunk struktúrájába.

I. Mai világunk struktúrája

Az alábbiakban tehát napjaink világának szerkezetéről lesz szó, egyfelől ahogy én látom, másfelől úgy, ahogyan kérdésfelvetésünk szempontjából fölmerül. Úgy vélem, a leíráshoz fő vonalaiban három nagyobb témát kell érintenünk. Ezek maguk is szorosan összefüggenek egymással, egymásból is következnek.

Azzal szeretném kezdeni, ami nyomasztó banalitásnak tűnhet, ám úgy érzem, e magától értetődő banalitásnak nem vettük figyelembe valamennyi következményét: harminc éve élünk a *globalizált kapitalizmus triumfálása* közepette.

Ez a diadal mindenekeelőtt, s ez ma már különösen jól látszik, a kapitalizmus egyfajta primitív energiáinak visszatéréséből fakad. Arról a jelenségről van szó, amit az oly sokszor vitatott *neoliberalizmus* fogalmával illetünk, s ami valójában nem egyéb, mint a kapitalizmust konstituáló ideológia: a liberalizmus visszatérése és új erőre kapása. Korántsem biztos, hogy a „neo” szócska megfelelő; én egyáltalán nem vagyok meggyőződve róla, hogy, ha közelebbről szemügyre vesszük, annyira „neo” lenne mindaz, ami ma történik. Mégis, ami-

ről szó van, az a globalizált kapitalizmus diadalra jutása, valamiféle visszakapott energia, az immár kétségtelenül nyíltan és – ha szabad így fogalmaznom – szégyenlőség nélkül közszemlére tett, általános jellegzetességei a termelés, a csere s végső soron egész társadalmak ezen igen különleges módjának, s egyszersmind annak az igénynek a megfogalmazása, hogy ez az emberiség egyedüli, racionálisan járható útja gyanánt ismertessék el. Mindazt, amit a XVIII. század végi Angliában kitaláltak s fogalmakba öntöttek, s ami azután évtizedeken keresztül vetélytárs nélkül uralkodott, mostani uraink valamiféle kéjes öröm kíséretében újra felfedezték.

Más a helyzet a „globalizált” kifejezéssel. Ma a kapitalizmus explicit formában bolygónk egészén berendezkedett. Ha azonban azt mondjuk, a tőkés rendszer maga globalizált, akkor nem csak arról van szó, hogy a kapitalizmus újra meglelte romboló energiáit, hanem arról is, hogy olyan globális struktúra, amely gyakorlatilag megkérdőjelezhetetlenül uralma alá hajtotta bolygónk egészét.

Második nagy témánk az *államok meggyengülése*. Ez nyilvánvalóan az előbb említett jelenség könnyen belátható következménye, de nagyon is érdemes közelebbről is vizsgálat alá vonni.

Mint önök számára is ismeretes, a marxizmus egyik legtöbb gúnyral emlegetett témája az *állam elhalásával* kapcsolatos kijelentés volt. A marxizmus azt vetítette előre, hogy az állam újrászervezése – azután, hogy egy hatalmas, kommunista jellegű tömegmozgalom forradalmi úton lerombolja a kapitalizmus által uralt nemzetállamokat – végső soron egy állam nélküli társadalom létrejöttéhez vezet, amit Marx „szabad társulásnak” nevezett. Ma pedig egy teljes egészében patológikus folyamat: az államok elhalásának lehetünk tanúi – kapitalista körülmények között. E jelenség centrális jelentőségű, akkor is, ha bizonyos különleges hatalommal bíró államok fennmaradása miatt, meglehetősen hosszú történelmi ideig rejtve maradt. Az igazság az, hogy a globális kapitalizmus logikája nincs közvetlen kapcsolatban a nemzetállamok túlélésével, hiszen az előbbi kiterjedése immár transznacionális természetű. Már a hatvanas években nyilvánvalóvá vált a nagyvállalatok multinacionális jellege, ám azóta e vállalatok már más természetű, a nemzeteken átnyúló monstrumokká váltak.

Végül a harmadik témánk, amit *új birodalmi gyakorlatoknak* nevezek: a tőkés rendszer erőszakos, a kapitalizmus világméretű terjeszkedését szolgáló cselekvési módjai, az imperializmus, azaz a bolygó meghódításának új alakzatai mint a kapitalizmus létezésének és profittermelésének alapja.

1. A globálissá vált kapitalizmus győzelme

A globális kapitalizmus diadala manapság evidenciának számít mindenki számára. A világpiacon ma a világtörténelem legfontosabb viszonyítási pontja. Minden pillanatban róla van szó. Mindenki tudja, hogy ha a sanghaji tőzsde megremeg, az egész világnak van oka aggodalomra, sőt, félelemre, hiszen mindenkinek el kell gondolkodnia, mi fog történni velünk...

Különösen szembetűnő az az agresszivitás, amely a világpiacon – mint globális történelmi vonatkozás – dominanciájának terjeszkedését kíséri. Manapság mindenütt a *mértékek* (mesures) lerombolásának tanúi vagyunk, amit az előző korok állítottak a tőke elé. „Mértékeknek” nevezem, főként a legutóbbi világháború utáni évekre utalva, azokat a valaha volt kompromisszumokat, amelyek a tőke logikája és másfajta logikák között kötöttek. Ilyen logika lehetett az állami ellenőrzés, a szakszervezeteknek tett engedelmények, a banki és ipari monopóliumokkal szembeni bizalmatlanság, a részleges államosítások, bizonyos kontrollintézkedések bevezetése a magántulajdon visszaélései ellenében, a trösztellenes törvények... Bevezetésre kerültek a lakosság szociális jogainak kiterjesztését célzó intézkedések is: mindenkinek járó egészségügyi ellátás, egyes liberális funkciók magáncélú gyakorlásának korlátozása stb.

Most mindezt módszeresen lerombolják, még azokban az országokban is, ahol ezek jelentették az uralkodó szabályt. Még csak nem is szocialista országokról, az egykori szocialista országokról beszélek: Franciaország például az egyik olyan ország volt, amely jó néhány példát nyújtott a mérték(letesség)re. Manapság mindezt a lehető legdurvább módon megsemmisítik. Ami természetesen a denacionalizálással, a privatizációval kezdődött. A „privatizáció” eléggé agresszív szó, még ha ezt nem is mindig vesszük észre. Hiszen direkt módon írja le a folyamatot, amikor a közjót szolgáló cselekvéseket a magántulajdonhoz rendelik. E szó különösen agresszív, még ha napjainkra banálissá is vált már. Kiegészíti az az általános jelenség – s ebből a szempontból semmilyen különbség sincs jobb- és baloldal között –, hogy a szociális törvények egész sorát fölszámolják – elég, ha a munka-törvénykönyvre, a társadalombiztosításra vagy az oktatási rendszerre gondolunk...

Látunk kell, hogy a globális kapitalizmus objektív győzelme romboló, agresszív gyakorlatba torkollik. Nem egyszerűen egy termelési mód fokozatos – racionális vagy racionalizálható – térhódításáról van szó. És igencsak nyugtalaníthat bennünket az egymást követő rombolásokkal szembeni ellenállás erőtlensége is. Sőt, valójában az ellenállás egyre inkább gyengül: helyi jellegű, egymással kapcsolatban nem álló, igen gyakran korporativista, egy-egy szektorra korlátozott, mindenféle közös vízió nélküli ellenállásról van szó, aminek ereje immár harminc éve folyamatosan csökken.

A mai kor tendenciája az a fajta uralkodó reprezentáció, amely megátolja, hogy a kapitalizmus elé a legcsekélyebb mérték állíttassék. Ebben az értelemben kimondhatjuk, hogy a tőkeológia érvényesülése szabaddá vált. A liberalizmus, íme, liberalizálva lett. Ehhez – a liberalizmus felszabadulásához – asszisztálunk ölbe tett kézzel idestova harminc éve. A liberalizálás kettős formát ölt: az egyik a globalizáció, azaz a tőkés rendszer megállíthatatlan terjeszkedése olyan hatalmas területekre, mint például Kína, a másik pedig a tőke elképesztő méretű koncentrációs folyamata, vagyis jellegzetes dialektikus mozgása: mind nagyobb területre terjed ki, s egyidejűleg koncentráldódik. A terület-foglalás és a koncentráció a tőke változó megjelenéseinek egymással szorosan összefüggő módjai.

A koncentráció tehát egyszerre megy végbe a privatizáció és a rombolás felgyorsulásával. Bizonyára önök is fölfigyeltek – hiszen van a dolognak némi látványos oldala is – a két nagykereskedelmi óriás, a Darty és a Fnac* küszöbön álló egyesülésére. A könyv és a fridzsider fúzióra lép egymással... Világos, hogy az ügylet célja kizárólag pénzügyi jellegű, s az is, hogy a fúciónak tisztán kapitalista céljai vannak, vagyis semmi előnnyel nem jár a közérdekre nézve. Az effajta koncentrációk nyomán fokozatosan olyan hatalmi pólusok jönnek létre, amelyek összemérhetők az államokkal, sőt, nem kevés állam hatalmát már meg is haladják. Pénzügyi, termelési, gyakran spekulációs jellegű hatalmi pólusokról beszélhetünk, amelyek nagyszámú alkalmazottat foglalkoztatnak, saját fegyveres szolgálatuk van, s mindenfelé terjeszkednek: gyakran akár nyers erő igénybevételével is, és szinte mindig korrupció kíséretében. E hatalmi koncentrációk transznacionálisak, kapcsolataik az államokon átívelnek. A transznacionális hatalmi tényezők szemében az állami szuverenitás egyáltalán nem magától értetődik.

E miatt e hatalmas vállalatok – amilyen például a legnagyobb francia cég, a Total – egyáltalán nem fizetnek adót Franciaországban. Miben áll, mondjuk, a Total „francia” jellege? Székhelye bizonyosan valahol Párizsban van, de ez minden... Mint láthatják, a francia államnak még azok felett a hatalmi pólusok felett sincs valódi hatásköre, amelyek magukat franciáknak nevezik. Manapság a transznacionális vállalatok széles körű és szerteágazó győzelmének lehetünk tanúi az állami szuverenitás felett.

* A Fnac egy hatalmas, kulturális termékekre (könyvek, lemezek, jegyárúsítás stb.) és elektronikus fogyasztási cikkekre (informatikai eszközök, televíziók...) specializálódott francia áruházlánc, amely jelen van más országokban is. Az óriáscég fel kívánta várásolni a Darty-t, a legnagyobb francia háztartási elektromos gépeket forgalmazó üzletláncot. Az üzlet végül 2016 tavaszán realizálódott. (A ford.)

A kapitalizmus objektív győzelmét *szubjektív* diadal is kíséri: bármely olyan gondolat totális eltűnése, amely arról szólna, hogy másfajta út is lehetséges. Ennek a jelentőségét nehéz lenne túlbecsülni, hiszen annak a stratégiai jelentőségű ténynek a megerősítését jelenti, hogy minden más irányú, globális, rendszerszintű elgondolás a termelés rendszeréről és a társadalmi játékszabályokról – gyakorlatilag *nem létezik*. Ez annyira így van, hogy még az ellenállási mozgalmak javaslatai, az arra irányuló kísérletek is, hogy bizonyos mértékeket állítsunk a tőke logikája elé stb., még ezek a javaslatok is csupán defetista víziókként jelennek meg. Nem egy olyan stratégia részeként fogalmazódnak meg, amely lehetőséget adna arra, hogy az Eszme visszaszerezze jogait. Hanem csupán átütőerő nélküli, nosztalgikus utánérzése a tőkével kötött szociális kompromisszumok és a félállami ellenőrzés korszakának.

Különös módon, Franciaországban az *Ellenállás Nemzeti Tanácsának* (CNR) programja vált ilyen nosztalgikus modellé. Az a korszak, amikor az ország megszabadult a náci megszállástól – ahol a francia tőkésék igen gyakran kollaboráltak a megszállókkal –, s amikor a gaulle-isták és a kommunisták szövetsége jelentős államosításokat hajtott végre, kikényszerítve az állami elosztás széles körű kiterjesztését.

E reformista program iránti nosztalgia ugyanakkor megfelelkezik néhány dologról: először is, akkoriban éppen véget ért a világháború; másodsor, a kollaboráns burzsoázia egy ideig eltűnt a színről; harmadrészt meg létezett egy hatalmas kommunista párt. Manapság e három feltétel egyike sem áll fenn. Így a CNR iránt érzett nosztalgia a valóságtól elrugaskodott álmodozás csupán, ami igen távol áll a globális kapitalizmus látványos győzelmének realitásától. Ez a végső soron igen rövid idő alatt (1975-től napjainkig) lezajlott győzelem abban az értelemben is beteljesedett, hogy lényegében megsemmisítette a gondolatot, miszerint bármilyen nehézségeken át vezessen is az út, mégiscsak létezik másik lehetőség is. E gondolat még a múlt század hatvanas-hetvenes éveiben is milliók politikai lázadását táplálta.

Ez az eszme, aminek összefoglaló elnevezése a XIX. század óta „kommunizmus”, annyira rossz állapotban van, hogy még a nevét is szegyejljük kimondani. Bár énram ez nem vonatkozik. De összeségében mégiscsak az a helyzet, hogy ez az eszme kriminalizálva lett, aminek, persze, tisztában vagyunk az okaival: Sztálin stb. Ám a globális kapitalizmus urainak célja ezzel egyáltalán nem erkölcsi természetű, ahogyan fizetett tollnokaik szeretnék elhithetni velünk. Az igazi cél a kapitalizmussal szembeállítható globális, rendszerszintű alternatíva gondolatának kiirtása, ha lehet, egyszer s mindenkorra. A kettőtől eljutottunk az egyhez – alapvetően fontos, hogy ezt lássuk. Nem ugyanaz, amikor valamely kérdésre két lehetséges válasz van, s amikor csupán egy. Ez az alternatívánélküliség a kulcsa a kapitalizmus szubjektív diadalának.

2. Az államok meggyengülése

Ma az államok tulajdonképpen nem többek e széles, globális struktúra helyi gesztorainál. Egyfajta közvetítők, mellesleg meglehetősen instabil közvetítők, az imént felvázolt általános logika és a helyi, sajátos helyzetek között, amiket az adott országok, koalíciók, föderációk, államok határoznak meg... Esete válogatja. És ma már igen sok hiányzik ahhoz, hogy a hatalmi normákat az államok és csakis az államok határozhassák meg. Természetesen léteznek még államok, amelyek képesek erőt felmutatni, mint azt az Egyesült Államok vagy Kína. De az általunk leírt folyamat ezekben az esetekben is érvényes. Még ezek az erős államok sem képviselnek ettől gyökeresen eltérőt. Mint felhívtam rá a figyelmet, ma már a nagyvállalatok elérik egy-egy közepes nagyságú állam méretét. Meglehetősen beszédes tény, hogy néhány bank olyan hatalmassá vált, hogy immár axiómaként fogadjuk el, hogy bukásuk egyszerűen elképzelhetetlen: „Too big to fail”. Túl nagyok, hogy csődbe menjenek, mondják nekünk a nagy amerikai bankokkal kapcsolatban. Ez nem jelent mást, mint hogy a gazdasági erő győzelmet aratott az állam képességein. Ezt nevezem az államok meggyöngülésének. Már nemcsak arról van szó, hogy az államok jobbára azzá váltak, amit már Marx is gondolt róluk, azaz hogy „a tőke hatalmára épülnek”. Nem tudom, Marx valaha is gondolta volna-e, hogy a valóság immár harminc éve ily' mértékben igazat fog adni neki. Az államok nem egyszerűen a tőke hatalmára épülnek, hanem egyre növekvő egyenetlenség áll fenn a nagyvállalatok működési szintje és az államok működési szintje között, ami annyit tesz, hogy a nagyvállalatok működése keresztezi az államokét. Az ipari, banki vagy kereskedelmi kglomerátumok hatalma már nem mérhető össze egyes államokéval, vagy akár az államok koalíciójáéval. A tőkés hatalom átível az államokon: egyszerre függetlenedik tőlük s válik irányítójukká.

Ez átvezet bennünket a harmadik ponthoz, azaz az új birodalmi gyakorlatokhoz.

3. Az új birodalmi gyakorlatok

Mint jól tudják, a régi, XIX. századi imperializmus teljes egészében a nemzeti, nemzetállami eszme befolyása alatt létezett. Világot átfogó szerkezete a világnak a nagyhatalmak közötti fölosztásán alapult, ami ahhoz hasonló találkozókon valósult meg, mint például az 1885-ös berlini konferencia, ahol úgy osztották fel Afrikát, mint egy tortát: ez a szelet Franciaországé, az Angliáé, amaz Németországé stb. A felosztott területeket azután az anyaország közvetlen irányítása alá helyezték, természetesen a nyersanyagraboló nagyvállalatok jelenlétében, s gyakran a helyi elit képviselőinek bűnrészességével.

Ezután jöttek a világháborúk, majd a gyarmati felszabadító mozgalmak, s megalakult a szocialista tábor, amely támogatta a felszabadító mozgalmakat. Röviden: mindez a negyvenes és a hatvanas (s az azt követő) évek között véget vetett ennek a közvetlen uralomra épülő rendszernek, amit a szoros értelemben vett kolonializmusnak nevezünk, azaz az anyaország hatalmi rendszere közvetlen jelenlétének az alávetett térségekben.

Ennek ellenére a tőkés vállalkozások védelme, a nyersanyagok és energiaforrások forgalmazásának ellenőrzése továbbra is részben állami eszközökkel történt. Nem volt lehetőség rá, hogy ezeket a feladatokat csupán a cégek alkalmazásában álló zsoldosok lássák el. Ezért lehetünk tanúi évek, sőt, évtizedek óta annak, hogy a nyugati államok katonai aktivitása szüntelenül növekszik. Emlékeztetnünk kell rá, hogy az utóbbi négy évtizedben egyedül Franciaország több mint ötven katonai intervenciót hajtott végre Afrikában! Azt mondhatjuk, hogy Franciaország állandó, szinte krónikus katonai mozgósítás állapotában van, hogy fenntartsa afrikai befolyási övezetét... És mint tudjuk, ezen kívül voltak más nagyszabású hadjáratok és gigantikus konfliktusok is, mint az algériai és a vietnami háború, vagy legújabban Irak megsemmisítése, hogy most egyebekről ne is szóljak.

Tehát egyáltalán nincs szó arról, hogy a birodalmi beavatkozások befejeződtek volna. A kérdés inkább az, hogy mennyiben változott meg a birodalmi intervenciók jellege. Hisz' a probléma ugyanaz maradt: mit kell tgyünk, hogy megvédjük érdekeinket ezeken a távoli területeken? A mali intervencióról azt olvashattuk egy igen komoly lapban, hogy sikeres beavatkozás volt, mert sikerült „megvédeni a Nyugat érdekeit”. S ez a lehető legártatlanabb formában hangzik el. Tehát Maliban a Nyugat érdekeit védjük... Vagyis láthatólag mindenekelőtt nem Mali népét védelmezzük. Mellesleg ketté szakítottuk az országukat. De hát a Nyugat védelme kötelez. Ez azt mutatja, hogy bár a nyugati beavatkozások jellege megváltozott, továbbra is szükség van rájuk, mivel tőkés érdekek forognak kockán: uránium, olaj, gyémánt, értékes faanyagok, ritka ásványkincsek, kakaó, kávé, banán, arany, szén, alumínium, gáz... Jobb, ha nem is folytatom.

Úgy vélem, mind nyilvánvalóbb, hogy ma már az elgondolás nem az, hogy az anyaország gyámsága alatt végezzék el az államépítés nehéz munkáját, s még kevésbé, hogy ezeket az államokat az anyaország közvetlen fennhatósága alatt tartsák. Hanem az a lehetőség, hogy egész egyszerűen *lerombolják ezeket az államokat*. S e lehetőség láthatóan egybeesik a globális kapitalizmus fokozatos államtalánítási gyakorlatával. Végül is bármi megtehető egy olyan földrajzi területen, amely érintetlen természeti kincsekkel rendelkezik, szabad övezetnek minősül, anarchikus viszonyok közt létezik, ahol nincs többé állam, s következésképpen nem kell tárgyalni egy olyan rémséges szörnyrel, mint az állam, még ha az erőtlén is. Hisz' mindig fennáll a kockázat,

hogy az állam helyettünk egy másik partnert részesít előnyben, vagy másféle kereskedelmi akadályt állít elénk. Olyan területen azonban, ahol a tényleges államhatalom eltűnt, a cégek mindenféle kontroll nélkül működhetnek. Itt félig-meddig anarchikus állapotok uralkodnak, fegyveres bandák garázdálkodnak, amiket vagy ellenőriznek, vagy nem, az üzlet azonban működik, sőt, akár még jobban is, mint azelőtt. Tisztában kell lennünk azzal, hogy bármit is mondanak vagy mesélnek nekünk, e cégek és képviselőik, a tőke ügynökei nagyon is hajlanak arra, hogy tárgyalásba bocsátkozzanak a fegyveres bandákkal, ami bizonyos szempontból számukra még kényelmesebb is, mint ha stabil államok képviselőivel kellene alkudozniuk. Nem igaz az, hogy az állami anarchia és a vele együtt járó elképzelhetetlen kegyetlenkedések feltétlenül ellentmondának a világ szerkezetének, ahogyan az ma a szemünk elé tárul. Bárki konstatálhatja, hogy bár jó ideje szó van róla, hogy le kell számolni az Iszlám Állammal, a valóságban mindmáig semmilyen komolyan vehető intézkedésre nem került sor ennek érdekében, leszámítva az ott élő kurdokat, akiknek saját érdekeik vannak a térségben. Sokan így gondolkodnak: „Ajaj, odaküldjünk háromszáz ezer embert? Nem lenne jobb inkább a dolgot továbbra is keretek között tartani, s rávenni őket, hogy térjenek vissza a rendes üzletmenethez...”. Végül is az Iszlám Állam kereskedelmi hatalom, egy kompetens, változó formájú kereskedelmi vállalkozás! Olajat ad el, műkincseket árul, rengeteg gyapotot forgalmaz, igazi gyapottermesztő nagyhatalom. Sok mindent elad sok mindenkinek, hiszen ahhoz, hogy valamit eladjunk, két félre van szükség. Nem az Iszlám Állam veszi meg saját gyapotját.

Az új birodalmi gyakorlat elnevezésére – azaz az államok lerombolására korrumpálásuk vagy leváltásuk helyett – a *zonage*, „övezetek kialakítása” fogalmának bevezetését javasoltam. Azt akarom ezzel mondani, hogy az imperializmus helyébe, amely teljesen önkényesen megválasztott határok között pseudo-államokat hozott létre – amelyek azonban az anyaország gyámságának köszönhetően állami státusszal rendelkeztek – most olyan állam alatti övezetek (*zones infra-étatiques*) lépnek Afrikában, a Közép-Keleten vagy Ázsia bizonyos régióiban is, amelyek tulajdonképpen államiság nélküli, rabló körzetek. E zónákban, még ha időnként kétségkívül katonai erővel is fel kell lépni, nem szükséges többé fenntartani a teljes gyarmati állami adminisztráció súlyos gépezetét, s nem kell korrupcióval eltartani a helyi cinkostársak klikkjét sem, akik a rájuk oktrojált szerepből – azaz országuk gazdagságának kifosztásában való közreműködésükért – húztak profitot.

Foglaljuk össze az eddig elmondottakat. Mai világunk szerkezetét a globalizált kapitalizmus győzelme határozza meg. Az államok stratégiai meggyöngyülése olyan szintet ért el, hogy az államok kapitalista hanyatlásának (*dépérissement*) folyamatáról beszélhetünk. Harmadrészt, új, birodalmi gyakorlatok léptek színre, amelyek elviselik és bizonyos

körülmények között még bátorítják is az államok szétdarabolását, sőt, akár megsemmisítésüket is.

E feltételezés aligha zárható ki akkor, ha például arra kérdezzük rá, milyen valós érdekek álltak a líbiai beavatkozás mögött. Egy állam teljes egészében le lett rombolva, s helyére egy káoszba hanyatlott övezet került. Szánakozhatunk ezen, vagy úgy tehetünk, mintha szánakoznánk, ám végső soron az amerikaiak ugyanezt tették Irakban, a franciák pedig újabban Maliban vagy Közép-Afrikában. Nekem úgy tűnik, hogy már Jugoszlávia megsemmisítése is, amihez nagyarányú nyugati beavatkozásra volt szükség, s ami a jugoszláv államot tízegynéhány gyenge és korrupt entitásra szakította szét, az „övezetek kialakítására” irányuló politikának volt a jele. Kiterjedt területeken zajlik az államok lerombolásának gyakorlata, hogy helyükre szinte semmi ne kerüljön, ha csak nem a kisebbségek, felekezetek vagy fegyveres bandák közötti törékeny egyezségek. Felváltották a szunnitákat síitákkal, majd megpróbálták ugyanezt fordítva is, de hát, ha a fogalmat komolyan vesszük, ezek csupán nem-állami műveletek. Ez ma már teljesen egyértelmű. Ám az érintett lakosságra mindez katasztrofális következményekkel járt, amit most meg kell vizsgálnunk.

II. A lakosságot sújtó következmények

Az első szembeötlő következménye mindannak, amiről eddig beszéltem, az egyenlőtlenségek példa nélküli növekedése. Emiatt olykor még a parlamentáris jobboldal is aggódik. Az egyenlőtlenségek oly rettentő mértékűvé váltak, hogy – tekintettel az államok meggyengülésére – ma már nem tudjuk, hogyan lehetne a lakosság életére gyakorolt hatásait ellenőrzés alatt tartani.

Olyan alapvető számokról van szó, amelyeket mindenkinek ismernie kell, mert belőlük szélsőséges osztálylogika sejlik fel, amely a legformálisabb demokratikus normákat is értelmetlenekké vagy megvalósíthatatlanokká teszi. Ilyen mértékű egyenlőtlenségek mellett nincs értelme demokráciáról, demokratikus normákról beszélni.

Emlékeztetni szeretnék a számokra:

A Föld lakossága 1 százalékának tulajdonában van a rendelkezésre álló források 46 százaléka: 1 százaléka a 46 százalék, azaz csaknem a fele.

A Föld lakossága 10 százalékának tulajdonában van a rendelkezésre álló források 86 százaléka.

A Föld lakossága 50 százalékának nincs semmilyen tulajdona.

Tehát, ha ennek a helyzetnek az objektív leírását szeretnénk adni, ez azt jelenti, hogy – népességarányosan – olyan globális oligarchiával van dolgunk, amely bolygónk lakosságának 10 százalékát teszi ki. Ez az oligarchia, ismétlem, a rendelkezésre álló források 86 százalékát

tulajdonolja. Ez a 10 százalék nagyjából megfeleltethető az *ancien régime* nemességének, a számok többé-kevésbé azonosak. Mai világunk tehát restaurálta, újjáalakította azt az oligarchikus rendszert, amit a régmúltból ismerünk, és ami immár új formákban, új jellemzőkkel most visszatért.

Adva van tehát egy tíz százalékot kitevő oligarchia és egy hatalmas, a Föld lakosságának felére tehető, nagy többségében afrikai és ázsiai tömeg, amely mindentől meg van fosztva. E két réteg körülbelül a populáció 60 százalékát teszi ki; marad 40 százalék. Ez a 40 százalék a *középosztály*. Az a középosztály, amely – szűkösen – a világ erőforrásainak 14 százalékát birtokolja.

Mindez jól érzékelteti a világ mai helyzetét: az össznépesség felét kitevő tömegek *nincstelének*. Van rajtuk kívül egy – létszámuk alapján mondhatjuk így – *nemesi oligarchia*, s létezik a középosztály, a demokrácia oszlopa, amely a lakosság 40 százalékát alkotja, és a Föld erőforrásainak 14 százaléka felett rendelkezik.

A középosztály főként a fejlettnek nevezett országokban koncentrálódik: azaz lényegében egy nyugati társadalmi osztályról beszélhetünk. Ők a helyi demokratikus hatalom, a parlamentarizmus hordozói. Azt gondolom, előrebocsáthatjuk – anélkül hogy ezt az osztályt létezésében sértegetni szeretném, hiszen mi itt mindannyian ide tartozunk, nemde? –, hogy e csoport legfontosabb célja az – miközben hozzáférése a globális forrásokhoz elég csekély, mindössze 14 százalék –, hogy ne azonosítsák a nincstelének hatalmas tömegével. Ami egyébként érthető igény.

Íme a magyarázat arra, hogy ez az osztály, ha egészében nézzük, miért annyira fogékony a rasszizmusra, az idegengyűlöletre, a nincstelének iránti megvetésre. E *középtömegnek* (*masse moyenne*), amely tág értelemben a Nyugatot jelenti, ezek a szubjektív, fenyegető meghatározottságai, azok a reprezentációk, amelyekből önmeghatározása fölépül, s amelyek felsőbbrendűségi érzést keltenek benne. Jól tudjuk, hogy a nyugati középosztály annak a meggyőződésnek hordozója, hogy a Nyugat végeredményében nem egyéb, mint a civilizált emberek lakóhelye.

Amikor manapság azt olvassuk mindenfelé, hogy „háborút kell vívni a barbárok ellen”, a megszólalók természetesen a civilizáltak nevében szólalnak meg, a barbárok pedig nem mások, mint a magukra hagyott, nincstelen tömegek, ahova a középosztály sehogyan sem szeretne tartozni.

Mindez megvilágítja nekünk a középosztály, pontosabban az *európai középosztály* sajátos helyzetét. E réteg azon a keskeny – egyébként éppen a kapitalista valóság által fenyegetett – mezsgyén létezik, ami közötté és a hatalmas, kissé távoli tömeg között húzódik, akik jelen vannak a mi országainkban is, s alig van valamijük, vagy semmijük sincs. E létbizonytalanságtól fenyegetett középosztály a címzettje az

értékeink megvédéséről szóló jelszavaknak: „Védjük meg értékeinket!”. Az „értékeinket megvédeni” valójában annyit jelent, mint *megvédeni a középosztály nyugati életmódját*, azaz a világ erőforrásai 14 százalékának „civilizált” elosztását az „átlagos” emberek 40 százaléka között. Azt az életmódot, amiről Pascal Bruckner⁴ emelt fővel mondja, mint a hadvezér szerepében tetszelgő François Hollande, hogy „a nyugati életmód megvédése nem alku tárgya”. Pascal Brucknernek ez a hitvallása, s ő tényleg nem akar tárgyalni senkivel, semmilyen körülmények között. Mély meggyőződésel ölti fel az uniformist: „Háborút! Háborút!” Ez az ő fogadalma, hitvallása.

Ez az egyik oka annak, hogy a tömeggyilkosság, amiről ma este beszélünk, ennyire jelentős és sokkoló. Arra az Európára sújtott le, amely bizonyos szempontból a globális kapitalizmus lágy alteste. A középtömeget találta szíven, a középosztályt, amely önmagát a civilizáció kis szigetének képzele a világ közepén, az elenyésző létszámú s alig látható oligarchia társaságában, s a nincstelen tömeg tengerében. A világ közepén, ami körülveszi őt, keretet ad életének, sorait szorosra zárja. E szörnyű eseményeket emiatt éljük meg civilizációs válságként, támadásként valami ellen, amit a globalizált kapitalizmus mai fejlődése történelmi létében fenyeget, ám amihez mégis görcsösen ragaszkodunk.

A globálissá vált kapitalista struktúrának ez az elsődleges hatása a lakosságra. De szót kell ejtenünk más fontos dolgokról is, ha meg akarjuk érteni, ami velünk történik. A mai világban kicsit több, mint két milliárdra tehető azoknak az embereknek a száma, akikről kimondható, hogy semmit sem számítanak. Nem csupán arról az evidenciáról van szó, hogy az 50 százaléknyi nincstelenek közé tartoznak. A helyzet ennél rosszabb: *a tőke számára* nem érnek semmit sem, ami annyit jelent, hogy a világ jelenlegi strukturális folyamatai szempontjából egyszerűen semmik, s így a dolgok szigorú logikája alapján nem is kéne létezniük. Nem kellene itt lenniük. Jobb lenne, ha nem lennének. És mégis itt vannak.

Mit jelent, hogy semmit sem számítanak? Azt, hogy ezek az emberek se nem fogyasztók, se nem munkaerők. Ez a két létforma áll ugyanis rendelkezésre azok számára, akik nem tartoznak az oligarchiához. Önöknek egyfelől bérmunkásnak kell lenniük, hogy némi pénzt keressenek, amit aztán el kell költeniük termékekre, amit ugyanaz a tőke állít elő. Identitásuk, amit a mai uralkodó logika alapján a pénz strukturál, kettős: bérmunkás- és fogyasztói identitás.

* Pascal Bruckner (1948) francia regényíró, esszéista. Az ún. *nouveaux philosophes* köreiből érkező Bruckner az egyik jelképe és fontos képviselője a mai büszke „új reakciósnak”, akik a bevándorlásban, az iszlámban (és szövetségeseiben, a „balosokban”), '68-ban stb. látják a „nyugati civilizáció” mai problémáinak okait. (A ford.)

Ehhez képest ma van két milliárd olyan felnőtt, aki nem részesül sem az egyikben, sem a másikban. Nincs munkájuk, nem diákok és nem is nyugdíjasok, s következésképpen a piachoz sincs hozzáférésük. Világunk általános logikája szerint, a globális kapitalizmus önelégült kényszerlogikája szemszögéből, olyanok, mintha nem is léteznének. Halljuk a propagandaszólamokat a mi drága Európánkat ért veszedelmes invázióról, olyanok részéről, akik nem léteznek, vagy legalábbis nem kellene létezniük. Mindaz, ami a migrációval összefügg – mint az afrikai népszaporulat – aggodalomra ad okot: „Te jóisten! Ezek az emberek – akik száma egyre csak nő – tömegesen fognak hozzánk jönni? Amikor már így is több mint két milliárdnyian vannak?” Attól, hogy nem kellene lenniük, csupán egyetlen lépés az a gyakorlati aktus, hogy ne is legyenek.

De hát honnan érkezik ez az embertömeg, akik létezése mai világukban semmit nem ér? Ahhoz, hogy ez megértsük, kicsit, csak egészen kicsit, *marxistának kell lennünk*. A tőke, pontosabban a tőke birtokosa számára a munkaerőnek értéke csak annyiban van – vagyis csak akkor foglalkoztat embereket az általuk működtetett vállalatoknál –, ha profitot tudnak húzni belőlük. Ezt hívja Marx a maga szóhasználatában az *értéktöbblet elsajátításának*. Sosem biztos azonban, hogy a tőke képes az összes rendelkezésre álló munkaerőt bekapcsolni az értéktermelésbe. Máskor is voltak már olyan korszakok – mint például az 1929-es nagy világválság után a harmincas évek –, amikor tömeges munkanélküliség volt jellemző. Ma azonban, úgy tűnik, hogy a foglalkoztatás zsákutcája – túl a 2008-ban kezdődött válságon – strukturális jellegű, sőt, *végleges*. A globalizáció, a rendszer logikája folytán, nem teszi lehetővé a kiterjedése végső határaihoz érkezett kapitalizmus számára, hogy – a profit forrásaként – a teljes rendelkezésre álló munkaerőt bekapcsolja az értéktermelésbe. S az sincs kizárva, hogy ez a helyzet romlani fog. Lehet, hogy a profitrendszer, amely a tőke dinamizmusának egyedüli forrása, elérte a saját terjeszkedése által kijelölt határokat. Noha képes lenne értékesíteni az összes rendelkezésre álló munkaerőt, ehhez erőteljesen csökkentenie kellene a munkaidőt, hogy ezáltal munkahelyeket teremtsen a magára hagyott kétmilliárd ember számára.

Ezt azonban lehetetlen megtennie. Hogy miért? Mert nem csökkentheti a munkaidőt. S miért nem lehet leszállítani a munkaidő hosszát? Hát, egyszerűen a profittermelés mechanizmusai miatt. Tudjuk, hogy az értéktöbblet megtermeléséhez bizonyos számú munkaóra van szükség, ami alatt nem lehet profitra szert tenni. Ma az tűnik valószínűnek, hogy a munkaerő ésszerű, kapitalista értékesüléséhez világszinten körülbelül 40 órás munkahétre van szükség. Mindeközben van kétmilliárdnyi – vagy valószínűleg inkább ennél is több – ember, akiknek egyáltalán nem jut munka.

Meg kell tehát fordítanunk a számítást, s a következőket mondani: a jelenlegi helyzetben egy felelős, a közjó érdekében cselekvő világkor-

mánynak úgy kellene döntenie, hogy az átlagos heti munkaidő hosszát húsz órára csökkentti (amit egyébként már Marx is felvetett). De az is lehet, hogy még kevesebbre. Ezáltal gyorsan lecsökkenne az a hatalmas tömeg, akiknek jelenleg nincs munkájuk, s akik bérmunkásokká válnának. A munkaidő csökkentése már Marx reformista-forradalmi javaslatainak is központi eleme volt, hiszen Marx jól látta, hogy a munkának a tőkeuralom alóli fölsszabadításához arra van szükség, hogy a munkásosztály akciói olyan mértékű munkaidő-csökkentést érjenek el, amilyet a tőke már nem tolerálhat.

Egyelőre azonban a tőke győzelmeiről kell beszélnünk. S mivel a tőke győzött, ezért nem tűr el semmiféle munkaidő-csökkentést, még a Martine Aubry-féle szerény, harmincöt órás munkahet⁵ sem. És rendíthetetlenül kijelenti, hogy aki nem találja meg a helyét ezek között a keretek között, annak az élete egy garast sem ér. Ha meg akarjuk érteni, mi zajlik körülöttünk, ezt semmiképpen hagyhatunk figyelmen kívül.

Azt is szögezzük le, hogy ez a helyzet földrajzi szempontból – azaz ami a felesleges emberek térbeli eloszlását illeti – szorosan összefügg az „övezetek kialakításának” (*zoning*) említett politikájával. Azokban a zónákban, ahol a helyzet kaotikus, ahol az állam már nem létezik, s fegyveres bandák az urak, elég könnyen napirendre térünk afelett, hogy a lakosság bármiféle intézményes védelem nélkül marad, vagy „humanitárius” táborokban pusztul el lassan. De miért is izgatnánk magunkat az életükért, amikor ők se nem fogyasztók, se nem munkaerők? Nincs egyéb választásuk, mint hogy fegyveres banditák és kapitalista ragadozók között bolyongjanak, és megpróbáljanak életben maradni, ahogy lehet.

Ez a magyarázata annak, hogy egész térségek kerülnek a fasiszta típusú politikai gengszterizmus uralma alá, ami nem történne meg, mert nem történhetne meg, ha nem lennének emberek milliárdjai, akik nem számítanak. Ha a munkaidő ésszerű csökkentésének köszönhetően mindenki integrálódna normális, közösségi társadalmi formák kereteibe, a banditizmusnak és az emberkereskedelemnek ezek a formái egyszerűen lehetetlenné válnának. De az „övezetek kialakítása”, azaz az államok nyugati ragadozók által történő lerombolása, illetve a lenullázott emberek milliárdjainak léte odavezet, hogy hatalmas, nem ritkán egész országnyi területeken (mint például Kongóban), gengszter-típusú uralom jön létre.

* Martine Aubry volt a (baloldali) Jospin-kormány (1997–2002) munkaügyi minisztere. A nevével egybeforrott legfőbb reformja a 35 órás munkahét bevezetése volt (a fizetett órák száma azonban 39 maradt). A törvény, noha rengeteg támadás érte, és gyakori módosításokon is átment, alapvetően ma is érvényben van. (A ford.)

Mindez mit jelent? Azt, hogy nekivadult, felfegyverzett kapitalista cégek elhagyott területeket foglalnak el, ahol az állam megszűnt, s ahol nincsteleneket – főként gyermekeket és serdülőket – rekrutálnak, majd nekilátnak a világpiac igényeihez igazított szabad rabláshoz. Ahogyan például az Iszlám Állam ad el benzinszállító kamionkaravánokat Törökországnak. A vallásos színekben feltűnő fegyveres, fasiszta bandák ebben a környezetben alakulnak ki.

Ah, a vallás! Az iszlám! Végre a témánál vagyunk, mondják derék iszlamofób gondolkodóink. Igen, igen, végre elértem ide. De mindjárt ki kell jelentenem önöknek, hogy a vallás mindig is lehetett ürügy, a fasiszta bandák által manipulált és manipulálható retorikai fogás. Ez alól a kereszténység sem kivétel. Gondoljunk csak a legegyszerűbb példára, a Franco-féle spanyol fasizmusra, amely élen járt a tömeges népirtásban jóval a polgárháború után is. A spanyol fasizmus erősen kötődött a katolikus valláshoz. Franco fegyveres bandáit a püspökök megáldották, s a hatalmas katolikus Spanyolországról prédikáltak, amely a szörnyűséges köztársaság helyébe lép. Az igazi tét, persze, az állam feletti hatalom megkaparintása volt. Ebből következik, hogy – őszintén szólva – ma az iszlám kárhóztatása egyszerűen nem vehető komolyan. Mindenekelőtt: e fegyveres bandák célja, hogy a kapitalizmus által kirabolt területeket elfoglalják, s ott jövedelmező gengszterizmust hozzanak létre, ami azután, hogy megnyerje a fiatal lázadók tetszését, a legváltozatosabb spirituális színezetet ölti magára. A vallás, mint bármely más ideológia, ideértve sajnos a forradalmi ideológiákat is, mindig is keveredhetett maffia-jellegű praxissal. Az olasz maffia is, a keresztapák maffiája, hívő katolikus képet festett s fest napjainkban is magáról.

Mindez azonban már átvezet bennünket a helyzet *szubjektív oldalának* leírásához.

III. A reaktív szubjektivitások

Szeretnék visszatérni a mai viszonyaink közepette fellelhető, tipikus szubjektivitások kérdéséhez. Tipikus szubjektivitásokon olyan pszichikai alakzatokat, meggyőződéseket és affektusokat értek, amelyek az imént jellemzett világ produktumai. Nem céлом, hogy felvázoljam az összes lehetséges szubjektivitást, csupán azokról fogok szólni, amiket, véleményem szerint, mai világunk struktúrája hívott életre.

Három ilyen szubjektivitás meglétét feltételezem: a *nyugati szubjektivitást*, a *Nyugat iránti vágy szubjektivitását* – ami az előbbtől eltér – és azt a szubjektivitást, amit „*nihilistának*” hívok. Úgy vélem, e három szubjektivitás-forma tekinthető jelenkori világunk tipikus kreációinak.

A nyugati szubjektivitás azok szubjektivitása, akik az oligarchia által el nem foglalt 14 százaléknyi erőforrást birtokolják. Ez a középosztály

szubjektivitása, ami egyébként elsősorban a legfejlettebb országokban összpontosul: itt még lehetőség van a források morzsáinak elosztására. E szubjektivítás, ahogy ma működni láthatjuk, véleményem szerint, elmentmondást hordoz. Egyik összetevője a mély *önelégtelenség*: a nyugatiak igen elégedettek önmagukkal, meglehetősen sokra tartják magukat. Ami mögött nyilvánvalóan a történelemből fakadó arrogancia áll: nem is oly régen a nyugatiak valóban a világ urai voltak. Abban a korszakban, még ha csupán erőszakkal meghódított birtokaikra is gondolunk, a franciák és az angolok szinte az egész Európán-kívüli világot uralmuk alá hajtották. E hatalmas, közvetlenül Európából irányított birodalomból mára nem maradt más, mint *önreprezentáció*, ami szerint valamilyen értelemben ők (tudniillik a nyugati emberek) a modern világ képviselői, a modern életmód feltalálói és védelmezői.

De ez csak a dolog egyik összetevője. A másik: az *állandó félelem*. Állandó félelem, mitől? A kissé leegyszerűsített materializmus szóhasználatával, azt mondhatnók, hogy félelem attól, hogy lecsúsznak a 14 százaléknyi forráson osztozók közül abba az 50 százalékba, akiknek semmijük sincs. Mai világunkban a középosztály tagjait „kis kiváltságosoknak” hívhatjuk. És egy kis kiváltságos állandó félelme éppen abból ered, hogy elveszítheti kiváltságait.

Lehet, hogy a jelenkori kapitalizmusra jellemző feszültségek közepe többé nem leszünk képesek arra, hogy a középosztályt a jelenlegi szinten eltartsuk. Ez könnyen elfordulhat. Ha az oligarchia egyre növekvő étvágyára és azokra a költséges háborúkra gondolunk, amelyeket kénytelen a profitövezetek védelme érdekében indítani, ez korántsem lehetetlen. Elképzelhető, hogy a mai középosztály számára nem tudjuk már az erőforrások 14 százalékát biztosítani, hanem például csak 12 százalékát. S akkor előáll a fenyegető perspektíva, amit a „középosztály elszegényedésének” szoktak nevezni.

Ebből fakad a tipikusan nyugati, dialektikus összefüggés a szélsőségesen arrogáns önelégtelenség és az állandó félelem között. És ebben áll a mai demokratikus kormányok „művészete” is: a félelmet, amely ideológiai és választási bázisukat eltölti, önmaguk – a kormányok – helyett a kisemmizett tömegek egyes képviselői ellen irányítani. Ez elég nagyszabású hadművelet: meg kell értetni a középosztállyal, hogy valóban vannak kockázatok, azaz félelmük jogos, de ezt semmiképpen sem a kormányok bölcs intézkedései vagy az ügyek demokratikus kezelése okozza; a félelem egyedüli oka a nincstelen tömegek elviselhetetlen, középosztályra nehezedeő nyomása, különösen e tömegek társadalmainkban fellelhető képviselői: az idegen eredetű munkások és gyermekeik, a menekültek, a sötét külvárosok lakói, a fanatikus muzulmánok. Ők a bűnbakok, akiket vezetőink és bértollnokaik szellemi táplálékként a félelemmel eltöltöztetett középosztálynak odavetnek... Ez egy lopakodó polgárháború előkészületeit jelenti, aminek mindannyian egyre gyakrabban láthatjuk bajjós következményeit. Mindezek

a szubjektív elemei annak, ami bizonyos tekintetben a Nyugat valódi lényegét jelenti.

Vegyük szemügyre most azokat, akik nem tartoznak sem az oligarchia, sem a középosztály soraiba. Ami annyit jelent, hogy nem fogyasztók, s nem is bérmunkások: e körülmény ki is rekeszti őket a világpiaci kereteiből. Látnunk kell, hogy ez a réteg állandóan ki van téve az előző csoport (az oligarchia) jómódja és arroganciája látványának. Erről a tömegmédiá gondoskodik. A tömegmédiá mindenhova elkíséri a kapitalizmus globális terjeszkedését, és biztosítja hogy ez a terjeszkedés folyamatosan látható legyen. Vagyis – két jelenség szorosan egybefonódik. Mellesleg, a globális média maga is olyan gigantikus multinacionális cégekben koncentrálódik, mint az Apple, a Google stb.

E spektakuláris összefonódás következménye, hogy a nyugati életmód nemcsak „nem képezi alku tárgyát” (ahogy ezt a kiváló Bruckner mondja), hanem magát az egész világnak megmutatja. Ilyenformán a nincstelen tömegek, bárhol is élnek, mindig mások jólétének és gögjének látványával kénytelenek szembesülni – ráadásul, a kapitalizmus hegemoniáját ellenpontozó, majd megszüntető ideológiai és politikai alternatíva nélkül (ami, reményeim szerint, csak ideiglenes hiány). Tehát a nincstelenek látják, hogy valahol létezik a jólét, a hivalkodás, a magukat a civilizáció, a modernizáció letéteményeseinek tekintők szigete, amivel szemben számukra nem adatik meg az ellenállás lehetősége, sem elvileg, sem a cselekvés szintjén, mint ahogyan a valóságban sem részesednek belőle. Az eredmény: keserű frusztráció, a vágyakozás és a lázadás klasszikus elegye.

Ebből kiindulva érthetjük meg a két másik tipikus szubjektivitást. Az egyik az, amit a Nyugat iránti vágyakozásnak hívtam: vágyódás, hogy birtokolják, kivegyék a részüket abból, amit úgy tálnak s magasztalnak nekik, mint a nyugati jólétet. Arról van tehát szó, hogy megpróbálnak hasonulni a középosztály viselkedési és fogyasztási szokásaihoz, anélkül hogy meglennének hozzá az eszközeik. Ebből fakadnak az olyan jelenségek is, mint a *migrációs hullám*, hiszen a Nyugat iránti vágy semmi egyebet nem jelent, mint vágyódást arra, hogy elhagyhassák az elpusztított övezeteket, s elérjék a mesés nyugati világot, ahol minden oly tökéletes, mert mindenki elégedett a modern jólét eme csodálatos világában. Ha pedig nem tudnak csatlakozni ehhez a világhoz, akkor átadják magukat az elidegenedés helyi változatainak, azaz a nyugati életmód és minta szálnalmas eszközökkel történő utánzásának. Sokáig beszélhetnék még önöknek a Nyugat utáni vágyakozás témájáról, ami alapvető jelentőségű mai világunkban, és aminek következményei – katasztrófálisak.

A harmadik szubjektivitás a *nihilizmus*, ami a bosszú és a rombolás vágyát jelenti, és – értelemszerűen – nem független a menekülés és az elidegenedett utánzás említett vágyától. Természetes, hogy a bosszúállás és a rombolás vágya gyakran *reaktív mítoszok*, tradícionális

formájában ölt testet s fejeződik ki, amiket lelkesen dicsőítenek, s készek akár fegyverrel a kézben is megvédeni a nyugati életmóddal és a Nyugat iránti vágyódással szemben.

E nihilizmus olyasvalakiké, akiknek az élete semmit sem számít. Látszólag a Nyugat utáni vágyakozás ellenében jött létre, valójában azonban inkább ez utóbbi *rejtett szelleme*. Ha a nihilista nem adná át magát a halálváagnak, nem engedne szabad folyást gyakran gyilkos agresszivitásának, tisztában van vele, hogy maga is behódolna a Nyugat utáni váagnak, ami benne is ott lakozik.

Lényeges látnunk, hogy e két tipikus szubjektivitás – a Nyugat utáni vágy, illetve a bosszú és a rombolás nihilista szubjektivitása – olyan párost alkotnak, amely a nyugati uralom által kifejtett vonzás két, negatív és pozitív pólusán kering.

És mindez olyan körülmények közepette megy végbe, ahol nyoma sincs egy más szerkezetű világ távlatát kitűző és létrehozó kollektív akaratnak. Következésképpen: a felvázolt tipikus szubjektivitások mindegyike világunk jelenkori struktúráján belül található. E „binnen lévőségből” fogok kiindulni, hogy felvázoljam önöknek az általam jelenkori fasizmusnak nevezett jelenség jellemzőit.

IV. A jelenkori fasizmus

Általánosságban – úgy gondolom – fasizmusnak hívhatjuk a kapitalizmus által létrehozott *népi szubjektivitást*, ami vagy akkor keletkezik, amikor súlyos, rendszerszintű krízis alakul ki (mint a harmincas években), vagy amikor a globalizáció következtében a kapitalizmus belső, strukturális korlátai nyilvánvalóvá válnak. Emlékeztetnem kell rá, hogy a globalizáció egyszerre jelenti a tőkés rendszer expanzióját és azt a nyilvánvaló tény, hogy az egész rendelkezésére álló munkaerőt már nem képes az értéktermelésbe bevonni.

A fasizmus *reaktív szubjektivitás*. Nem lép ki a tőkés rendszer keretei közül, mivel nem javasol semmilyen más szerkezetet a világ számára, s belül marad a világpiacon, amennyiben éppen azt veti a kapitalizmus szemére, hogy az nem váltotta be ígéreteit. A fasizálódás folyamatában a Nyugat iránti vágy kiábrándult hívei a Nyugat ellenségévé válnak, mivel vágyódásuk a Nyugat után nem teljesült. Ez a fajta fasizmus agresszív, nihilista, romboló ösztönöket hív életre, mert a Nyugat iránti vágy belső és negatív elfojtása áll a háttérben. A Nyugat iránti vágy elfojtása, aminek helyébe nihilista, gyilkos reakció lép, s amely éppen azt tekinti célpontnak, ami valaha a vágy lehetséges tárgya volt. A pszichoanalízis klasszikus sémájával van tehát dolgunk.

Formáját tekintve, e modern fasizmust úgy határozhatjuk meg, mint *identitásnyelvezetbe csomagolt halálvágyat*. A vallás nagyon is lehetséges összetevője a szóbanforgó jelenségnek: a katolicizmus a

spanyol fasizmusban, a polgárháború idején hasonló szerepet játszott, az iszlám pedig napjainkban tölt be ilyen szerepet a Közép-Keleten, főleg ott, ahol a birodalmi övezet-kialakítás (*zonage*) lerombolta az államokat. A vallás azonban csak a felszíne mindennek, nem pedig a jelenség lényegi összetevője; a szubjektiviáció egyik *formája*, nem a dolog valós tartalma. A valós tartalom, amihez a vallás morzsái az identitásalapú reprezentációt nyújtják, a Nyugat iránti vágy jelenvalóságából táplálkozik: e vágy kifejezett, közvetlen formájában, vagy ellenkezőleg, elfojtott, gyilkos alakjában.

E fasizmusok gyakorlati megnyilvánulási formája mindig a *bandalógika*, a gengszterizmus, olyan területek meghódítása és megvédése, ahol ezek a fegyveres bandák magukhoz ragadják az üzletet, ahogy a droggereskedők is teszik saját városnegyedeikben. Ahhoz, hogy valaki itt talpon maradjon, rendkívül kegyetlennek kell lennie, fosztogatnia kell, s a maffiákhoz hasonlóan, biztosítania kell az áruk folyamatos forgalmát a világpiacon. Ahogy a nihilista vágy nem egyéb, mint a Nyugat iránti vágyódás fonákja, az államtalanított övezetek, ahol a nihilista szubjektivitás kifejlődik, csupán a világpiacon, a *Nyugat valóságának másik arcai*. Mint említettem, az Iszlám Állam kereskedelmi vállalkozás, amely olajat, műkincseket, gyapotot, fegyvert s mindenféle más árusít. Zsoldosai tulajdonképpen *bérmunkások*, némi plusz kiváltsággal, ami a fosztogatásból, illetve a férfi és női foglyok rabszolgasorban tartásából származik.

A fasizmus e formája tehát a globális kapitalizmus struktúrájának része, annak mintegy *szubjektív elfajulását* jelenti. Arról is mindenki tud, hogy a nagyvállalatok, akárcsak a nyugatiak más megbízható ügyfelei, mint például Szaúd-Arábia kormánya, sosem hagytak fel az üzleteléssel a közép-keleti övezetek fasiszta bandáival. A fasizmus végső soron a Nyugat utáni frusztrált vágyódás fonákja, amely a maffiabandák rugalmas mintája alapján szerveződik, s ideológiai színezetet ölt, amiben a vallás szerepe merőben formális.

Számomra különösen érdekes, hogy mi az, amit a fasiszálódó szubjektivitás felkínál a fiataloknak. Hiszen a januári⁶ és a novemberi gyilkosok is fiatalok, a mi társadalmunk fiataljai voltak. Ezek a húsz és harminc év közötti fiatal emberek nagyrészt a munkás-bevándorlás második, harmadik generációjához tartoznak. Olyan fiatalok, akik nem látnak perspektívát maguk előtt, s akiknek nem jut megfelelő hely a társadalomban. Közülük még azok is, akik valamennyire iskolázottak, érettségijük van, osztoznak ebben a világlátásban: nincs hely számukra, vagy legalábbis nincs olyan hely, amely megfelelné vágyaiknak. Önmagukat a bérmunkás lét, a fogyasztás és a jövő perifériáján látják. Ebben a helyzetben a fasiszálódás (a propagandában

* 2015 januárjában történt a *Charlie Hebdo* elleni hírhedt támadás. (A ford.)

ezt hívják, elég ostoba módon, „radikalizálódásnak”, noha nincs szó egyébről, mint egyszerű és egyértelmű regresszióról) az önfeláldozó, kriminális hősiesség és a „nyugati” önelégültség sajátos elegyét nyújtja számukra. A szóbanforgó fiatal egyfelől magabizó maffiózóvá válik, aki képes önfeláldozó, kriminális hősiességre: nyugatiakat gyilkol, fölülkerekedik más bandák gyilkosain, látványos kegyetlenségeket követ el, területeket hódít meg stb. Másfelől megnyílik számára a lehetőség a „jóléthez”, a legkülönbözőbb élvezetekhez. Az Iszlám Állam elég jól megfizeti az őt szolgáló embereket, mindenestre sokkal jobban, mint amennyit „normális módon” kereshetnének azokban az országokban, ahol élnek. Van kis pénz, vannak nők, autók stb. A gyilkos önfeláldozás és a nyugati fogyasztási cikkeken keresztüli megvesztegetés keverékéről van tehát szó. De hát a fasiszta bandákat mindig is e két elem összefonódása jellemezte.

A vallás mindehhez tökéletes mázként szolgál, annál is inkább, mert alkalmas rá, hogy hivatkozás legyen a Nyugat-ellenességhez. De mint láthatjuk: e fiatalok esetében a származás, a spirituális, vallási kötődések igen keveset nyomnak a latba. Meghozott döntésük, a frusztrációra adott válaszuk az, ami lényeges. A korrumpálódás és a gyilkos önfeláldozás melletti választásuk saját szubjektivitásukból, egyéniségükből fakad, nem az iszlámhoz kötődésükből. Sőt, azt is megfigyelhetjük, hogy az iszlamizálódás legtöbbször a folyamat *végállomása*, nem pedig a kiindulópontja. Fogalmazhatunk így is: a *fasiszálódás iszlamizálódik, s nem az iszlám fasiszálódik*.

V. Kik a gyilkosok?

Kik hát, ilyen körülmények között, a novemberi gyilkosok, s mit mondhatunk tettükről? Azt mondhatjuk, hogy a gyilkosok fiatal fasiszták, abban az értelemben, ahogy az imént meghatároztuk. Könnyen párhuzamot vonhatunk közöttük és a második világháború franciaországi, fasisztabarát milicistái között. A németekkel kollaboráló fiatal, milicista bandákban is jelen volt a „Viva la muerte!” mentalitása, ami szerint, bármit megtehettek, mert voltak fegyvereik, embereket ölhettek, s kínozhattak meg. Nem is titkolták kegyetlenkedéseiket. S mindez együtt járt kisebb előnyökkel: jómód, bárok, szép autók, pénz, lányok... Nem volt ez más, mint ugyanaz az elegy, amiről az imént szóltam. S bizonyos szempontból hasonló okok is álltak mögötte. Hiszen kik voltak ezek a milicisták? Franciák voltak, a polgárháború termékei, akik szembe fordultak a legalapvetőbb nemzeti érdekekkel, kollaboráltak a náci megszállókkal, s más franciákat gyilkoltak meg. Volt ebben valami mély meghasonlás. Imámjuk, Pétain mintájára, folyton Franciaországot, a nemzeti zászlót emlegették: „Franciaország, Franciaország!”, miközben a legvisszataszítóbb módon cselekedtek az elemi nemzeti érdekek

ellen, aminek a lényege mégiscsak az, hogy az országot ne tartsa megszállva külföldi hatalom. Ezt hívom *a fasiszta szubjektivitás belső meghasadásának*. A mai gyilkosok bizonyos tekintetben a Nyugat iránti frusztrált vágy tipikus termékei, akikben ez az elfojtott vágy dolgozik, akikben ez a vágy testesül meg. Azt képzelik magukról, hogy Nyugatellenes szenvedély élteit őket, miközben csupán *nihilista szimptomái a globalizált kapitalizmus kongó ürességének*, hibás működésének, arra való képtelenségének, hogy mindenkivel számoljon abban a világban, amit saját maga tett olyanná, amilyen.

Amit elkövettek – a vak tömegmészárlás – *nem merénylet volt*. Egy merénylet olyasmi, mint amit az ellenállók cselekedtek a náci megszállókkal és pétainista büntársaikkal szemben, vagy még inkább, amit a dicső orosz narodnyikok szerveztek a cár megölésére. Ha a novemberi eseményeket szemügyre vesszük, azt kell mondanunk, hogy ez nem szervezett, katonai akció volt, hanem véres és gyáva cselekedet. Amire pont azért kerülhetett sor, mert a fiatal fasiszták számára saját életük nem ér semmit. Ez a legfőbb mozgatója az ilyen típusú akcióknak. Az élet nekik semmit sem ér. És mivel saját életük semmi, ezért *mások életét is semmibe veszik*. Az egésznek az alapja valóban a nihilizmus. Feláldozzuk életünket a „hősiesség” oltárán, ami épp olyan neveléses és művi, mint amennyire kriminális. Úgy vélem, ezt „tömeggyilkosságnak” kell hívni, ami azért is rettenetes, mert benne a gyilkos is végező önmagával. Az öngyilkosság bűnös formájával van dolgunk, a halálvágy betetőzésével, ahol már semmi sincs: se áldozatok, se gyilkosok.

Természetesen kegyetlen, bűnös, fasiszta tettekről van tehát szó. Mégis, vajon helyes-e „barbárokat” emlegetnünk, ahogyan a hivatalos propaganda teszi? A „barbár” mindig a „civilizált” ellentétéként jelenik meg. A „barbárok elleni háború” a civilizáltak háborúja a barbárok ellen. De hát semmi okunk arra, hogy a gőgös Nyugatnak elhiggyük, hogy ő képviseli a civilizációt ezekkel a kegyetlen, kriminális tettekkel szemben. Ez megfelelő alkalom arra, hogy emlékeztessünk rá: manapság a Nyugat által elkövetett öldöklések állandósultak, és különösen véres módon mennek végbe.

Csupán három példát említek meg.

Ma a nyugatiaknak – államaik vezetőinek titkos utasítására – hatalmukban áll *drónokkal* vagy különleges egységekkel – amiket Franciaországban „homo” bevetéseknek hívnak (a *homicide*, „emberölés” szóból) – embereket ölni. A gyilkosság kényelmesebb, ha drónokkal hajtják végre, hisz’ ehhez ki sem kell lépni az irodából. Sem Obama, sem Hollande nem óhajt lemondani e kényelmes – vagy kevésbé kényelmes – eszközökről. Ha drónokat veszünk igénybe, statisztikákat is lehet készíteni: egyetlen célpontként megölt emberre (mondjuk, egy fegyveres banda főnökére) átlagosan kilenc „járulékos” áldozat jut, aki bárki lehet: akármelyik gyerek például. Ahhoz tehát, hogy tíz ellenfelet megöljünk, el kell pusztítanunk kilencven másik embert, akik semmit

sem vétettek. A drón így működik. Ha most már megtöbbszörözzük a dróntámadások során megölt emberek számát – miként a megfontolt és nyugodt Obama tette egész elnöksége alatt –, akkor elég hamar emberek százaival kell már számolniuk, akiket ártatlanul mészároltak le. Amennyiben barbároknak nevezzük azokat, akik semmiért ölnek meg embereket, akkor a nyugatiak naponta barbároknak minősülnek. Jó, ha ezzel tisztában vagyunk. Arról van tehát szó, hogy az első barbárság – a barbárok barbársága – esetében, egy nyilvánosan megvalósított, öngyilkos tömegmészárlás történt. Ezzel szemben a civilizáltak barbársága során elkövetett tömegmészárlás technológiai jellegű, leplezett és önelégült.

Második példa. A közvetlen konfliktusokban, mint Irakban vagy Palesztinában, a nyugati áldozatok száma egy a húszhoz aránylik más áldozatokéhoz. A nyugatiak egészen odáig mennek, hogy kijelentik: a cél az, hogy az ő oldalukon egyetlen halott se legyen, azaz valamennyi áldozatot a másik oldal szenvedje el, ami a háború igen sajátos fölfogása. Nem is sikerült a célt teljes egészében elérniük. Mindenesetre, ha az iraki, az afganisztáni, a palesztinai és más konfliktusok áldozatait összeszámoljuk, akkor az áldozatokkal kapcsolatban nagyjából ezt az egy a húszhoz arányt kapjuk. Erre azonban rájöttek már azok az emberek is, akik e területeken élnek, s nagyon is jól tudják, hogy a dolgok így zajlanak, s emiatt számukra az igazi barbár a nyugati ember.

Harmadik példa. Vegyük most, eltekintve politikai jelentésétől, a Gáza-övezet esetét: 2000 halott a palesztin oldalon, köztük 450 gyermek. Ez tényleg annyira civilizált? Csak azért, mert repülőgépek ölnek, szagatnak szét, zúznak porrá, égetnek el embereket, s nem elmebeteg fiatalok, aki össze-vissza lövöldöznek, mielőtt önmagukat is megölnék?

A gyilkosok a Pétain-hívő milicistákra hajazó, fiatal fasiszták voltak, akiknek tettét mocskos, gyilkos okok motiválták, ráadásul valódi tartalom nélkül. De semmi okunk sincs arra, hogy úgy tegyünk, mintha ezekkel az emberekkel szemben a nyugati hadseregek jelentenék a civilizációt. Ez teljesen elfogadhatatlan. A háború az háború, azaz többé-kevésbé mindig aljas öldöklés. Gyarmati háborúinkban s azután is, mi is éppen eleget kínoztunk, gyilkoltunk, deportáltunk. S ma sem hagyunk fel ezzel, nagy léptékben folytatjuk ezt a gyakorlatot, hiszen kormányaink kihirdették: eljött az idő a „terrorizmussal” szembeni végső leszámolásra.

VI. Az állam válasza: „Franciaország” és „háború”

Azt gondolom, hogy egy állam, mint amilyen a francia állam, legfontosabb feladata a középosztály fegyelmezése. Ez a feladat elsősorban a baloldalra hárul. A baloldal kiválóan ért a középosztály fegyelmezéséhez. Szeretném emlékeztetni Önöket, hogy ifjúkoromban, az algériai háború idején, a baloldal, Guy Mollet vezetésével, aki a kormány élén

állt, egyszer már megkapta a „különleges fölhatalmazást” – ahogyan ma majdnem teljesen egyhangú szavazással jóváhagyták: a „rendkívüli állapotot” – arra, hogy totális háborúba vezesse az országot. Nagyon úgy tűnik, hogy a középosztály megfegyvelésére alkalmas eszköz, ha háborút emlegetünk neki, hiszen ez az osztály már igencsak elszokott a háborútól. És úgy tűnik, ehhez a legjobb személy egy virtigli szocialista.

Persze, még ez is – azaz a középosztály háborúval történő megfegyvelése – csupán *fikció*. Szemfényvesztéssel van dolgunk, hiszen ebben az országban senki sem áll készen arra, hogy háborúba menjen. A „háború” szó maga sem állja meg a helyét. Januárban az állam a „republikánus laicitáshoz” folyamodott, ma pedig a jól bevált nacionalizmussal kísérletezik: Franciaország, a trikolór s mindezek örök velejárója: „Háborúban állunk.” Manapság, persze, az effajta árukapcsolás tökéletes örökség. S egyébként, véleményem szerint, nem is fog sokáig működni.

Szeretnék még pár szót szólni erről a két szóról.

Kezdjük Franciaországgal. Ma a „Franciaország” szó nélkülöz bármilyen megfogható tartalmat. Mert mit jelent manapság az, hogy Franciaország? Abban a világban, amit az imént felvázoltam önöknek, Franciaország csupán másodlagos szereplő. Emlegetik nekünk az „értékeinket” is. De vajon melyek a francia értékek? Nekem elég határozott véleményem van erről. Ami Franciaországot különlegessé teszi – mert ha vannak francia értékek, akkor nyilvánvalóan azt kell bennük kimutatnunk, ami különleges – az a *forradalmi hagyomány*. Kezdetben, az 1789-es forradalom után, republikánus, majd szocialista, anarchoszindikalista, kommunista s végül újbaldali hagyomány; mindez 1789 és, mondjuk, 1976 között.

Ennek *mára vége van*. Vége. Franciaországot immár nehezen lehetne úgy beállítani, mint a forradalmi tradíció kiváltságos helyét. Ma az ország inkább az identitás-hívő értelmiségiek kitüntetett terepe. S még egy dologban különleges, amit sehol máshol nem találunk: nyíltan diszkriminatív törvényeket fogad el a szegények egyik, maga teremtette csoportja ellen. Mert az iszlám fejkendőről szóló törvény⁷ embereket bélyegez meg. Kiket? A szegényeket, a lakosság szegény csoportjait, amelyeknek megvan a maguk vallása, ahogy régen a breton munkások és cselédek katolikusok voltak. Azokat állítjuk be minden bajok okozójának, akiknek szegénységét éppen a francia kapitalizmus okozta.

* Utalás az ún. *foulard*-ról (az iszlám fejkendőről) szóló a 2004-es törvényre, hivatalos nevén „a vallási jelképekről a közoktatásban” nevet viselő törvényre. A nyilvánvalóan főként az iszlám jelképek ellen hozott rendelkezés megtiltja a diákoknak a „vallási hovatartozásukat tüntetően kifejező jelképek vagy ruhadarabok” viselését. A *foulard* ilyennek minősült, és ezért betiltották a közoktatásban. (A ford.)

Miért a kapitalizmus? Mert a kapitalizmus rombolta le a francia ipart. Hiszen miért jöttek ezek az emberek hozzánk a harmadik világból? Azért, mert idehívtuk őket! Emlékeztetem önöket, hogy az ötvenes évektől a nyolcvanas évekig repülőgépekkel szállítottunk ide munkásokat Marokkóból, mert szükségünk volt rájuk gyáraink futószalagjainál. Ezek az emberek később idehívták a családjukat is, s a második generáció fiataljainak is az lett volna a normális sorsuk, hogy munkások legyenek, szakmunkások, technikusok... De közben leromboltuk termelőapparátusunkat, a gyáraink gyakorlatilag bezártak, a termelést máshova telepítették át. Ezeknek a fiataloknak semmiféle jövőjük sincs. Az egész hazugságra, gyűlöletes félreevezetésre épül. Idehoztuk az embereket mindenféle biztosíték nélkül, s most meg akarunk szabadulni tőlük... De ez így nem megy, az „emberanyaggal” sem lehet azért így bánni... Tényleg azt gondolom, hogy „Franciaország” ma efféléket jelent, s nem valamilyen jelentős, látványos vagy érdekes dolgok jelképe. Mindazok pedig, akik ma egy identitásalapú Franciaországban hisznek, nagyon is jól tudják, hogy mit akarnak. Mert az identitásalapú elzárkózás mindig ugyanoda vezet: *mások üldözéséhez*. Az identitással végül mindig így járunk, kivéve, ha *univerzális* jelentése van, mint a *forradalmi tradíció* esetében. Olyan identitás, amelynek nincs egyetemes jelentése, mindig oda vezet, hogy üldözni kezdenek másokat, akik nem rendelkeznek a szóbanforgó identitással. Nincs más mód, hogy legalábbis látszat-életet adjanak identitásuknak. Mit tesznek Franciaországért azok, akik folyton folyvást „Franciaországot” emlegetik? Becsmérlik az arabokat, ez minden. Nem gondolom, hogy ezzel valami nagy szolgálatot tennének Franciaországnak. Nem nagy dicsőség ez a franciák számára. A derék „franciáknak” ugyanakkor nem egészen három százaléka halna meg a hazájáért (a közvélemény-kutatások szerint...).

Ami a háborút illeti, egy dologban biztosak lehetünk: nem a „barbárok” hirdettek háborút, hanem a francia állam, amely a multik s részben az amerikaiak hatására messziről bűzlő imperialista kalandokba bonyolódott, szerepet vállalt az „övezetek kialakításában”, államokat rombolt le, vagyis létre hozta azt a helyzetet, amit megpróbáltam önöknek körvonalazni. Márpedig ebbe beletartozik a fiatal fasiszták szubjektivitásának kialakulása is a társadalmi élettől megfosztott övezetekben, miként az is, hogy a világ népessége egy részének élete nem számít semmit sem.

VII. Egy emancipációs célú politikához való visszatérés feltételei

Most érkeztem el oda, ami mondanivalóm konklúziójához vezet: hogyan lehetne ilyen feltételek között másfajta gondolkodásmódot kialakítani? Hogyan tudnánk magunkat mindebből kiszakítani? Kiszakítani, vagyis megszabadulni a háborút, e képzelt, hamis „háborút”

övező propagandától. Hosszú hagyománya van az efféle háborús nyilatkozatoknak, a nacionalista handabandázásnak, a tökéletesen fiktív propagandának. Olvassanak csak utána, miket írtak 1914-ben a „fritzekről!” Szörnyetegek! Gyilkosok! Pedig alighanem az az igazság, hogy a „fritzek” 1914-ben nemigen különböztek a franciáktól.

Mit kellene tehát tenni? Véleményem szerint, először is a „Franciaország” gyanánt megjelölt térséget, s annak fantomszerű lakosait, akiket franciáknak hívunk, mentálisan és a gyakorlatban is fel kell cserélnünk a *nemzetköziséggel*. Internacionalista, sőt, mondhatnám, nemzeteken átívelő módon, a globalizált kapitalizmus módjára kell gondolkodnunk. Hisz’ kapitalistáink jóval előttünk járnak: már jó ideje *megszűntek franciák lenni*. Otthon érzik magukat Sanghajban vagy San Franciscóban éppúgy, mint Marokkóban, Kongóban vagy Sao Paulóban...

Mi meg maradjunk meg kis, középosztálybeli franciáknak, akik megbújnak a maguk Franciaországában? Ez hatalmas hátrányt jelentene. Különösen, ha ezt azzal is súlyosbítjuk, hogy nem vagyunk képesek az itt élő embereket *velünk élők* gyanánt kezelni, azzal a neveléses indokkal, hogy muszlimok, Afrika belsejéből jönnek, vagy ami ennél is rosszabb: hogy így vagy amúgy öltözködnek, ilyen vagy olyan a hajviseletük, vagy éppen különlegesen elkészített húst esznek! Ha mi semmibe vesszük, sőt, ellenségeiknek tekintjük ezeket az embereket, akik köztünk élnek, s akiket a tőke semmibe vesz! Ha képtelenek vagyunk szót érteni és közösen cselekedni velük, azért, hogy a mai helyzetből kiutat találjunk, új politikai irányt teremtsünk, s közös megoldást találjunk a sötétségbe borult Nyugat számára.

Azért mégiscsak rettenetes látni, hogy a forradalom oly mértékű vereséget szenvedett, hogy ma már arra is képtelenek vagyunk, hogy a problémákról egyfajta globális vízióknak legyen, miközben ellenfeleink erre már réges-régen szert tettek. S pont azért voltak rá képesek, mert lerombolták az állami védelem intézményeit. Nekünk is tudnunk kell függetlenednünk az államtól, legalábbis attól az államtól, amely ma létezik. Ne menjünk el szavazni többé! Ne adjunk hitelt a bennünket kormányzóknak hazug, üres kijelentéseinek! Vonuljunk vissza oda, ahol az olykor homályos, ám mindig valódi népakarat fejeződik ki. Mert az államot akkor kezdjük emlegetni, amikor a „Franciaország” szó már nem sokat jelent. Az állam csak ilyenkor fordul felénk, mint manapság is. Mi azonban tudjuk, hogy az állam, bárki is kormányozza, jelenleg csupán az új, globális korszakába lépett tőke érdekképviselete.

Kétségtelen, hogy a frusztrációból eredő, kriminális fasizmus és a kapitalizmus globális fejlődése, illetve tömegbázisa, a középosztály között ellentmondás feszül. S ez, mint láthatjuk, halálos ellentmondás. Mindazonáltal, ez a tőkés rendszer belső, szubjektív ellentmondása. Nem a Jó és a Rossz küzdelme. Nem a Civilizáció értékei és a Barbárság közötti harc. Hanem egyfajta belső elfajulás, amely részben a Nyugat ellen fordítja önnön cselekvőképtelenségét. Cselekvőképtelen-

séget mondok, hiszen arra lenne szükség, hogy olyan szubjektív teret hozzunk létre, ahol a világ fiatalságának egésze megtalálja a helyét.

Ez persze nem mentség semmire: nem jelenthet mentséget az elkövetett bűnökre. A faszizmus bármely formája rettenetes. De fontos megértenünk, hogy ebben a harcban, a fasiszták gyilkos nihilizmusa és a globalizált kapitalista rendszer üres, pusztító birodalmisága közötti küzdelemben, egyik oldalra sem állhatunk. Nem hagyhatjuk, hogy a számunkra legfontosabb értékek sorsa ettől az ellentmondástól függjön.

Mai gondjainkat az okozza, hogy világszinten hiányzik egy olyan politika, amely képes lenne teljesen elszakadni a kapitalizmus belső lényegétől. Egy ilyen globális politika hiánya okozza, hogy ifjúságunk fasizálódik. Nem a fasiszta fiatalok, a banditizmus vagy a vallások okozzák az olyan emancipációs politika hiányát, amely képes lenne saját világméretet alkotni, s ennek megvalósítására gyakorlati eszközöket teremteni. Hanem *az efféle politika hiánya az, amely fasizmushoz, banditizmushoz és vallási eltévelyedésekhez vezet.*

Erről Racine drámájából Phaedra tragédiája jut eszünkbe, az, amit Phaedra mond, midőn önmagának is meg kell vallania bűnös szerelmét: „Régibb az én bajom”. Mi mást mondhatnánk mi is, mint hogy bajunk „régibb”, messzebből jön, mint a bevándorlás, az iszlám, a lerombolt Közel-Kelet, a rablóknak odavetett Afrika... A mi bajunk a kommunizmus történelmi vereségéből ered. Tehát valóban régebbi.

„Kommunizmuson” én egyszerűen egy nevet értek, a *hegemón kapitalista struktúráról független stratégiai gondolkodás megnevezését.* Ennek bukása nagyjából a múlt század hetvenes éveinek közepére vált véglegessé. S ez az oka annak is, hogy az általunk javasolt korszakolást a nyolcvanas évekkal kezdtük, amikor az új erőre kapott kapitalizmus képében érezhetővé váltak e bukás baljós következményei.

Hol tartunk ma? Vannak helyi tapasztalatok, s a meggyőződés ereje semmi hiányzik: nem állítom, hogy semmi se létezne. Igen sok minden jelen van, amit valamilyen új gondolatnak kéne becsatornáznia. Az elérhető erők pontos képével is rendelkezünk: létezik egy *vándorló proletariátus*, amely a lerombolt övezetekből jön. E vándorló proletariátus már igen erősen nemzetköziesedett, s jelen van az egész világon. A koreai munkások között sok nepálit vagy bangladesit találunk, ahogy nálunk a munkástömegek egy része Marokkóból vagy Maliból érkezett. A vándorló proletariátus alkotja annak a hatalmas tömegnek a *virtuális élcsapatát*, aminek létezését mai világunkban még csak tudomásul sem veszik.

Vannak azért értelmiségiek is, a középosztályból kikerült emberek, idértve nyugatiakat is, akik készek rá, hogy ezen új gondolatot képviseljék, vagy legalábbis megpróbálják képviselni. Az igazi probléma abban áll, hogy hogyan lehetne őket a vándorló proletariátussal kapcsolatba hozni, hogy találkozzanak, informálják egymást, beszéljenek egymással. Az új gondolatok mindig nem várt, valószínűtlen szövetségekből születnek. Egyenlőségre törekvő életutak és találkozások nyomán.

És itt van persze az ifjúság... Az ifjúság, amely az elsorolt okok folytán azon gondolkodik, hogy a világ mit képes nyújtani neki. S lehet, hogy nem érzi vonzónak, hogy behelyezkedjen az említett, tipikus szubjektivitások egyikébe. Nincs kedve zengeni a Nyugat dicsőségét, s ahhoz sem igen fűlik a foga, hogy e dicsőség utáni vágy éltesse, és sorsát hozzá kösse. Lehet, hogy a gyilkos nihilizmusban sem szeretne elmerülni. Mindaddig, amíg valamilyen másféle stratégiai választás elé nem kerül, megmarad irányt vesztett létezésében. A kapitalizmus olyan gépezet, amely összezavarja a szubjektumokat, ha nem hajlandók elfogadni a binomiális fogyasztói/bérmunkás lét ürességét.

Ha tudunk majd valamit ajánlani nekik, ha egy új gondolat valóban alakot ölt, ez vet majd véget napjaink fasizmusának, s nem az állam megannyi, semmi jót sem ígérő, piszkos háborúja. Hanem a lopakodó fasizmusnak újtját álló képesség, azaz hogy valami mást tudjunk ajánlani. Egy *negyedik tipikus szubjektivitást* fogunk létrehozni, amely úgy képes megszabadulni a globális kapitalizmus uralmától, hogy nem lesz az nihilizmus, a Nyugat iránti halálos vágyódás képviselője. Ez az, ami igazán lényeges. És ennek érdekében különleges szövetségeket kell kötnünk, s más szinten kell gondolkodnunk. Ehhez szükség van értelmiségiekre, az ifjúság különböző csoportjaira, akik szerves kapcsolatba lépnek egymással, előbb helyi, majd általánosabb tapasztalatok birtokában. A sokfelől érkező fiatalok, az értelmiségiek meg kell mozduljanak, lépniük kell, s utat kell találniuk a vándorló proletariátushoz.

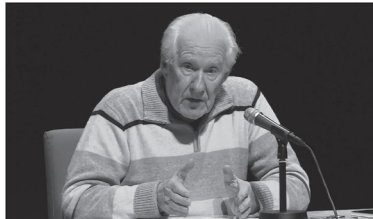
Vészhelyzet van, ám stratégiai vészhelyzet, ami mindenkire tartozik. Elvégzésre váró munka – mindannyiunk számára. Intellektuális feladat, egyszersmind útkeresés másokhoz, hogy megértsük, kik ők valójában, mit gondolnak, milyenek az elveik, hogyan látják a dolgokat. És azután közösen, velük együtt kell nekilátnunk az emberiség jövőjével kapcsolatos stratégiai vízió kimunkálásához, ami által megkísérelhetjük, hogy új irányt adjunk az ember kisiklott történetének, s kiragadjuk a baljós zűrzavarból, amibe jelenleg belesüllyedni látszik.

Én javíthatatlan optimista vagyok, s ezért úgy gondolom: pont ez az, ami történni fog.

Mert az idő szorít. Az idő szorít...

(Fordította: Balázs Gábor)

Eredeti megjelenés: <http://la-bas.org/la-bas-magazine/textes-a-l-appui/alain-badiou-penser-les-meurtres-de-masse-du-13-novembre-version-texte>.

Alain Badiou szabadegyetemi előadást tart.